

UCHWAŁA

Dnia 7 lutego 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Barbara Myszka

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z wniosku S. S.

przy uczestnictwie Zb. S. i R. S.

o dział spadku po Z. S. i K. S.,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 7 lutego 2014 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w L.

postanowieniem z dnia 27 lutego 2013 r.,

"1) Czy jeżeli w razie dziedziczenia ustawowego dział spadku następuje między zstępnymi, to zaliczeniu na schedę spadkową podlega wartość gospodarstwa rolnego przekazanego spadkobiercy (następcy) przez spadkodawcę (rolnika) w drodze umowy zawartej na podstawie art. 52 ustawy z dnia 27 października 1977 roku o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140)?

a w razie odpowiedzi twierdzącej,

2) czy w wypadku, o którym mowa w punkcie 1 zaliczeniu na schedę spadkową podlega wartość całego gospodarstwa, czy też jedynie wartość udziału spadkobiercy (następcy) w tym gospodarstwie, jeżeli w drodze umowy przekazania gospodarstwo weszło w skład majątku wspólnego spadkobiercy (następcy) i jego małżonka?"

podjął uchwałę:

- 1. Wartość gospodarstwa rolnego przekazanego spadkobiercy (następcy) w drodze umowy zawartej w trybie art. 52 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140 ze zm.) nie podlega zaliczeniu na należną temu spadkobiercy schedę spadkową na podstawie art. 1039 k.c.**
- 2. W pozostałym zakresie odmawia podjęcia uchwały.**

Uzasadnienie

S. S. w postępowaniu prowadzonym z udziałem Zb. S. i R. S. wniósł o dokonanie działu spadku po rodzicach – Z. S. i K. S. oraz o podział ich majątku wspólnego.

Postanowieniem z 3 października 2012 r. Sąd Rejonowy w R. ustalił skład majątku wspólnego Z. S. i K. S. i spadków po nich oraz dokonał podziału tego majątku i działu spadków.

Sąd Rejonowy ustalił, że Z. S. zmarł w 1996 r., a spadek po nim odziedziczyła żona i trzech synów w częściach po 1/4. K. S. zmarła w 2009 r., a spadek po niej odziedziczyło trzech synów w częściach po 1/3. W skład spadków po rodzicach wchodziła nieruchomością zabudowana drewnianym budynkiem mieszkalnym, środki pieniężne i biżuteria. Te składniki majątku stały się przedmiotem podziału oraz orzeczenia o spłatach i dopłatach między spadkobiercami. Gospodarstwo rolne, które małżonkowie Z. S. i K. S. przekazali Zb. S. umową z 10 września 1980 r., nie weszło w skład spadków po nich. Sąd Rejonowy uznał, że brak jest też podstaw do uwzględnienia żądania wnioskodawcy o zaliczenie na poczet schedy spadkowej Zb. S. wartości gospodarstwa rolnego przekazanego mu przez rodziców. Zdaniem Sądu Rejonowego, umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy nie jest tożsama z umową darowizny, a zatem nie można do niej stosować art. 1039 k.c. Niezależnie od wielu szczegółowych różnic między tymi umowami, inna była też jej *causa* od *causa* umowy darowizny, ponieważ celem zawarcia umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy było uzyskanie emerytury, a nie uczynienie nieodpłatnego przysporzenia w jego majątku.

Od postanowienia Sądu Rejonowego wnioskodawca wywiódł apelację, a przy jej rozpoznawaniu powstało istotne zagadnienie prawne, które Sąd Okręgowy w L. postanowieniem z 27 lutego 2013 r. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, nadając mu formę pytania: czy jeżeli w razie dziedziczenia ustawowego działu spadku następuje między zstępnymi, to zaliczeniu na schedę spadkową podlega wartość gospodarstwa rolnego przekazanego spadkobiercy

(następcy) przez spadkodawcę (rolnika) w drodze umowy zawartej na podstawie art. 52 ustawy z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym rolników i członków ich rodzin (Dz. U. Nr 32, poz. 140; dalej: „ustawa z 1977 r.”), a w razie odpowiedzi twierdzącej, czy w powyższym wypadku zaliczeniu na schedę spadkową podlega wartość całego gospodarstwa, czy też jedynie wartość udziału spadkobiercy (następcy) w tym gospodarstwie, jeżeli w drodze umowy przekazania gospodarstwo weszło w skład majątku wspólnego spadkobiercy (następcy) i jego małżonka?

Sąd Okręgowy podkreślił, że na tle dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego nie jest jasne, czy art. 1039 k.c. dotyczy wyłącznie umów darowizny w rozumieniu art. 888 k.c., czy także innych nieodpłatnych przysporzeń na rzecz spadkobierców z majątku spadkodawcy, a zwłaszcza przysporzenia w postaci gospodarstwa rolnego przekazanego następcy umową zawartą na podstawie ustawy z 1977 r. Sąd Okręgowy stwierdził nadto, że w razie twierdzącej odpowiedzi na pierwsze zagadnienie, powstaje potrzeba rozstrzygnięcia wątpliwości, czy gdy następca pozostaje w związku małżeńskim i w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej, w rezultacie czego gospodarstwo rolne trafia do majątku wspólnego, to zaliczeniu na schedę spadkową podlega wartość całego gospodarstwa rolnego będącego przedmiotem umowy z następcą, czy tylko wartość udziału następcy - spadkobiercy w tym gospodarstwie (a więc połowa wartości całego gospodarstwa).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W art. 1039 § 1 k.c. ustawodawca ustanowił obowiązek zaliczenia na schedę spadkową wartości darowizn otrzymanych od spadkodawcy przez każdego z dziedziczących po nim na podstawie ustawy zstępnych i małżonka. Obowiązek ten nie ma charakteru bezwzględnego, gdyż nie dotyczy drobnych darowizn zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych (art. 1039 § 3 k.c.) oraz darowizn, które spadkodawca uczynił bez obowiązku ich zaliczenia na schedę spadkową (art. 1039 § 1 *in fine* k.c.).

W kolejnych jednostkach redakcyjnych art. 1039 k.c. ustawodawca konsekwentnie używa pojęcia „darowizna”, a taką nazwę nosi, uregulowana w art. 888-902 k.c., umowa jednostronnie zobowiązująca, w której darczyńca zobowiązuje

się do bezpłatnego świadczenia kosztem swego majątku na rzecz obdarowanego, ten zaś darowiznę przyjmuje. W świetle art. 1039 § 1 k.c. niewątpliwie jest, że zaliczeniu na schedę spadkową zstępnych i małżonka spadkodawcy, pomiędzy którymi następuje dział spadku, podlega to, co weszło do ich majątku w wykonaniu zawartej ze spadkodawcą umowy mającej cechy oznaczone w art. 888 § 1 k.c. Rozstrzygane zagadnienie prawne dotyczy umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy. Powstaje zatem kwestia, czy usprawiedliwione jest traktowanie jej jako pewnego rodzaju darowizny, gdyż wówczas art. 1039 § 1 k.c. miałby do niej zastosowanie wprost. W razie negatywnej odpowiedzi na to pytanie, konieczne jest rozważenie, czy art. 1039 § 1 k.c. może być stosowany nie tylko do umów darowizny, ale też do umów mających tylko pewne wspólne z nią cechy oraz czy umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy ma tych cech na tyle dużo, by usprawiedliwiało to zastosowanie do niej art. 1039 § 1 k.p.c. *per analogiam*.

2.1. Umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy została wprowadzona do systemu prawnego ustawą z 1977 r., obowiązującą od 1 stycznia 1978 r. Wcześniej, uzyskanie przez rolnika świadczeń emerytalnych lub o zbliżonym charakterze mogło wynikać z umowy dożywocia lub z przeniesienia własności gospodarstwa rolnego na rzecz Skarbu Państwa (szerzej w uzasadnieniu uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 25 listopada 2005 r., III CZP 59/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 79).

Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 1977 r. przekazanie następcy lub Państwu gospodarstwa rolnego było jedną z przesłanek uzyskania emerytury przez rolnika, obok osiągnięcia wieku emerytalnego, opłacania składek na fundusz emerytalny, zawierania przez odpowiednio długi czas umów z jednostkami gospodarki uspołecznionej skupującymi produkty rolne. Umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy została wprowadzona do systemu prawnego z zamiarem uczynienia jej elementem polityki rolnej, środkiem umożliwiającym przeprowadzenie zmiany pokoleniowej w rolnictwie, tworzącym warunki do przejęcia gospodarstw rolnych przez młodsze pokolenie rolników. Gwarancją, że rolnicy przekażą następcom gospodarstwa rolne w zorganizowanej całości, zdolne do dalszego prowadzenia produkcji rolnej, było ustawowe wymaganie, by wartość gospodarstwa przekazywanego przez rolnika następcy z zamiarem uzyskania świadczeń

emerytalnych nie obniżyła się w ciągu pięciu lat przed zawarciem umowy. Regułą miało być przekazanie gospodarstwa tylko jednemu następcy, przez co ustawodawca zamierzał ograniczyć dalsze rozdrabnianie areалу rolnego. Przekazanie gospodarstwa rolnego kilku następcom mogło nastąpić, jeżeli wpłynęłoby to na poprawę struktury obszarowej i zwiększenie produkcji towarowej gospodarstw rolnych prowadzonych przez nich (art. 43 ust. 1 i 2, art. 46 ustawy z 1977 r.).

Przekazanie gospodarstwa rolnego następcy następowało w drodze umowy sporządzonej na piśmie przed naczelnikiem gminy. Zgody na jej zawarcie naczelnik gminy odmawiał w formie decyzji, jeżeli stwierdził, że przystępujący do umowy nie spełniają przesłanek ustawowych (art. 52 ust. 1 ustawy z 1977 r.).

Rolnik nie mógł zupełnie swobodnie zdecydować o tym, z kim zawrze umowę przekazania gospodarstwa rolnego. Art. 75 ust. 1 pkt 2 ustawy z 1977 r. stanowił, że „następcami”, którym gospodarstwo może być przekazane są zstępni, rodzeństwo i dzieci rodzeństwa rolnika oraz jego pasierbowie i wychowankowie, którzy posiadają kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego, nie przekroczyli 55 lat życia i nie są inwalidami I lub II grupy; w razie braku takich osób - współwłaściciel gospodarstwa spełniający te warunki. Kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego, które powinien mieć następca były tożsame z kwalifikacjami do prowadzenia gospodarstwa rolnego, jakimi powinien legitymować się nabywca nieruchomości rolnej lub jej części (dawny art. 166 § 1 k.c.), określonymi w § 3 rozporządzenia Rady Ministrów z 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (tekst jedn.: Dz. U. z 1972 r. Nr 31, poz. 215 ze zm.). Następca musiał też dawać gwarancje należytego prowadzenia gospodarstwa rolnego (§ 37 rozporządzenia Rady Ministrów z 9 grudnia 1977 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, Dz. U. Nr 37, poz. 166), a był to wymóg różny od posiadania kwalifikacji do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Pierwszeństwo w przejęciu gospodarstwa rolnego miał przy tym następca wskazany przez rolnika pracujący w gospodarstwie podlegającym przekazaniu (szerzej w mającej moc zasady prawnej uchwale składu

siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 21 października 1982 r., III CZP 30/82, OSNC 1983, nr 1, poz. 3). Państwo deklarowało pomoc dla następcy rolnika, dla którego praca w gospodarstwie stanowiła wyłączone źródło utrzymania, a który nie został wskazany, jako przejmujący gospodarstwo rolne (art. 43 ust. 3 i 4 ustawy z 1977 r.). W razie braku następców lub gdy następca nie spełniał warunków do przejęcia gospodarstwa rolnego albo odmówił jego przejęcia, gospodarstwo rolne na wniosek rolnika przejmowało Państwo (art. 45 ustawy z 1977 r.).

Następca wstępował w stosunki prawne dzierżawy dotyczące przekazanego mu gospodarstwa oraz przejmował długi związane z jego prowadzeniem, za wyjątkiem zaległych składek na fundusz emerytalny rolników oraz podatków i opłat. Był też ograniczony w możliwości zbycia nieruchomości wchodzących w skład przejętego gospodarstwa przez okres 10 lat od zawarcia umowy (por. art. 47, 48, 49 ustawy z 1977 r.).

Rolnik, który przekazał gospodarstwo rolne następcy lub Państwu miał prawo do bezpłatnego użytkowania działki gruntu rolnego o obszarze do 0,3 ha, lokalu mieszkalnego i pomieszczeń gospodarskich w rozmiarze niezbędnym do zaspokojenia potrzeb jego i jego rodziny. Do praw tych zastosowanie znajdowały przepisy kodeksu cywilnego o służebności mieszkania i o użytkowaniu (art. 22 ust. 1 i 2 ustawy z 1977 r.).

W powyższym stanie prawnym zawarta została umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy przez spadkodawców, po których Sądy *meriti* dokonują działu spadku w niniejszej sprawie.

2.2. W okresie od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r. zasady przekazywania gospodarstw rolnych następcom były unormowane w przepisach ustawy z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (tekst jedn.: Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.; dalej: „ustawa z 1982 r.”).

Za przekazanie gospodarstwa rolnego w rozumieniu tej ustawy uważało się nieodpłatne przeniesienie jego posiadania, a jeżeli rolnik był właścicielem - także własności, na rzecz następcy, a jeżeli rolnik nie miał następcy spełniającego warunki określone w ustawie albo następca odmówił przejęcia gospodarstwa -

odpłatne lub nieodpłatne przeniesienie posiadania, a gdy rolnik był właścicielem - to także własności, gospodarstwa na rzecz dowolnej osoby fizycznej albo prawnej stosownie do przepisów kodeksu cywilnego, z wyjątkiem zamiany na inne gospodarstwo rolne, albo wydzierżawienie co najmniej na okres 10 lat gruntów wchodzących w skład gospodarstwa rolnego innej osobie niż małżonek, zstępny, małżonek zstępny, czy domownik rolnika. Jeżeli rolnik lub jego małżonek byli właścicielami lub posiadaczami kilku gospodarstw rolnych, przekazaniu podlegały wszystkie gospodarstwa (art. 53 ustawy z 1982 r.). Przekazanie gospodarstwa rolnego następcy albo innej osobie oraz sprzedaż następowała w drodze umowy zawartej w formie aktu notarialnego, a przekazanie gospodarstwa rolnego przez rolnika będącego tylko jego posiadaczem następowało w drodze umowy sporządzonej przez organ administracji państwowej (art. 59 ust. 1 i 2 ustawy z 1982 r.).

W art. 48 ustawy z 1982 r. ustawodawca określił cechy decydujące o możliwości uznania określonej osoby za następcę rolnika. Z przepisu tego wynikało, że może nim być zstępny, który ma pełną zdolność do czynności prawnych, nie przekroczył 55 lat, nie jest inwalidą I lub II grupy albo inwalidą III grupy całkowicie niezdolnym do pracy w gospodarstwie rolnym i pracuje w przekazywanym gospodarstwie po ukończeniu szesnastego roku życia co najmniej od 5 lat. Gospodarstwo rolne mogło być przekazane, według wyboru rolnika, jednemu lub kilku następcom (art. 50 ustawy z 1982 r.). W pewnych sytuacjach następca mógł być uznany za niegodnego przejęcia gospodarstwa rolnego, o czym orzekał sąd z inicjatywy rolnika (art. 49 ustawy z 1982 r.). Jak poprzednio, państwo deklarowało pomoc dla następcy rolnika, dla którego praca w gospodarstwie stanowiła wyłączne źródło utrzymania, a który nie został wskazany przez rolnika jako przejmujący gospodarstwo rolne (art. 51 ustawy z 1982 r.), a przejmowało gospodarstwo rolne na wniosek rolnika, jeśli ten nie przekazał go następcy lub innej osobie (art. 52 ustawy z 1982 r.).

Następca wstępował w stosunki prawne dzierżawy dotyczące przekazanego mu gospodarstwa (art. 54 ustawy z 1982 r.) oraz w prawa i obowiązki związane z prowadzeniem gospodarstwa, za wyjątkiem zaległych składek na fundusz emerytalny rolników oraz podatków i opłat (art. 55 ustawy z 1982 r.).

Rolnik, który przekazał gospodarstwo rolne następcy wraz z budynkami, miał prawo do bezpłatnego korzystania z lokalu mieszkalnego i pomieszczeń gospodarskich w zakresie niezbędnym do zaspokajania swoich potrzeb i potrzeb członków rodziny oraz do użytkowania działki gruntu rolnego o powierzchni nie przekraczającej 10% obszaru przekazanego gospodarstwa, nie więcej jednak niż o powierzchni 0,3 ha (art. 56 ust. 1 i 2 ustawy z 1982 r.). W przypadku odpłatnego lub nieodpłatnego przekazania gospodarstwa rolnego innej osobie niż następca, strony mogły określić w umowie, jakie uprawnienia będą przysługiwać rolnikowi w przekazanym gospodarstwie, z tym że użytkowana przez niego działka gruntu nie mogła stanowić gospodarstwa rolnego ani działu specjalnego, a jej powierzchnia nie mogła przekraczać połowy powierzchni przekazanego gospodarstwa (art. 56 ust. 5 ustawy z 1982 r.). Z gospodarstwa rolnego przekazanego następcy rolnik mógł wyłączyć i zachować na własność działkę gruntu, na której był wzniesiony budynek mieszkalny, jeżeli następca wyraził na to zgodę. Jeśli gospodarstwo zostało przekazane innej osobie, to jej zgoda na takie wyłączenie oraz na wyłączenie inwentarza żywego i martwego nie była potrzebna (art. 57 ust. 2 i 3 ustawy z 1982 r.).

Gdy żaden ze współmałżonków nie osiągnął wieku emerytalnego, a gospodarstwo rolne zostało przez nich przekazane następcy, każdy z małżonków mógł żądać od niego odpowiedniego świadczenia pieniężnego, usprawiedliwionego ich potrzebami oraz możliwościami następcy, w wysokości co najmniej połowy emerytury w podstawowej wysokości, poczynając od dnia wystąpienia z żądaniem. Do świadczenia tego odpowiednie zastosowanie znajdowały przepisy kodeksu cywilnego o rencie (art. 22 ust. 1 i 2 ustawy z 1982 r.).

2.3. Od 1 stycznia 1991 r. zasady przekazywania gospodarstw rolnych następcom reguluje ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1403; dalej: „ustawa z 1990 r.”) w rozdziale „umowa z następcą”.

Przez umowę z następcą rolnik będący właścicielem (współwłaścicielem) gospodarstwa rolnego zobowiązuje się przenieść na osobę młodszą od niego co najmniej o 15 lat jego własność (udział we współwłasności) i posiadanie z chwilą

nabycia prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej, jeżeli następca do tego czasu będzie pracować w podlegającym przekazaniu gospodarstwie. Umowa z następcą może zawierać także inne postanowienia, w szczególności dotyczące wzajemnych świadczeń stron przed i po przeniesieniu przez rolnika własności gospodarstwa rolnego na następcę. Do umowy z następcą znajdują odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego o umowie przedwstępnej, z wyjątkiem art. 390 § 1, chyba że strony postanowiły inaczej (art. 91 ustawy z 1990 r.). Jeżeli rolnik zmarł przed wykonaniem umowy z następcą, który pracował w jego gospodarstwie co najmniej 5 lat, następca może żądać wykonania tej umowy przez spadkobierców rolnika, a roszczenie następcy ma pierwszeństwo przed roszczeniami z tytułu zapisów (art. 90 ustawy z 1990 r.).

Rolnik po przeniesieniu własności gospodarstwa rolnego na następcę może żądać od niego świadczeń przewidzianych w art. 908 § 1 k.c., w zakresie uzasadnionym potrzebami rolnika i członków jego rodziny oraz warunkami majątkowymi i osobistymi następcy, z uwzględnieniem jego nakładu pracy w gospodarstwie rolnika i korzyści uzyskanych od rolnika przed objęciem gospodarstwa, chyba że w umowie z następcą albo w umowie zawartej w celu wykonania tej umowy strony postanowią inaczej. Jeżeli rolnik przeniósł własność gospodarstwa rolnego na następcę przed nabyciem prawa do emerytury lub renty, a w umowie z następcą albo w umowie zawartej w celu wykonania tej umowy nie postanowiono inaczej, może on także żądać od następcy świadczeń pieniężnych w wysokości nieprzekraczającej połowy emerytury podstawowej miesięcznie do czasu nabycia prawa do emerytury lub renty (art. 88 ust. 1 i 2 ustawy z 1990 r.).

Umowa z następcą, a także umowa w celu wykonania umowy z następcą (przenosząca własność gospodarstwa rolnego na następcę), wymaga formy aktu notarialnego (art. 84 i 85 ustawy z 1990 r.).

Umowa z następcą może być rozwiązana przez sąd na żądanie rolnika, jeżeli następca bez usprawiedliwionych powodów nie podjął albo zaprzestał pracy w gospodarstwie rolnika, nie wywiązuje się z obowiązków przyjętych w umowie lub postępuje w taki sposób, że nie można wymagać od rolnika, aby spełnił obowiązki

względem następcy (art. 87 ustawy z 1990 r.). Umowa przenosząca własność gospodarstwa rolnego, zawarta w celu wykonania umowy z następcą, może być rozwiązana przez sąd na żądanie rolnika w przypadkach wskazanych w art. 89 ustawy z 1990 r.

2.4. Z przytoczonych przepisów wynika, że wprawdzie podstawowe rozwiązania dotyczące przekazania gospodarstwa rolnego następcy przewidziane w ustawie z 1977 r. zostały przejęte przez ustawy z 1982 r. oraz z 1990 r., ale umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy według ustaw z 1977 r. i z 1982 r. oraz umowa z następcą według ustawy z 1990 r. różnią się konstrukcyjnie pomiędzy sobą. Zarówno w nauce, jak i w orzecznictwie przez długi czas toczyła się dyskusja na temat ich podobieństw z umową darowizny.

W wypowiedziach nauki na temat umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy akcentowano, że została ona pomyślana jako środek do przeprowadzenia zmian generacyjnych w rolnictwie, w celu zapewnienia wysokiej produktywności gospodarstw rolnych dzięki gospodarowaniu przez młodych oraz w celu zagwarantowania starszym rolnikom niezbędnego utrzymania. Przekazanie gospodarstwa rolnego to przeniesienie na rzecz następcy własności i posiadania gospodarstwa rolnego w zamian za emeryturę lub rentę. Jego podstawą jest cywilnoprawna umowa nazwana. W reżimie ustaw z 1977 r. i z 1982 r. przekazanie gospodarstwa na rzecz następcy następowało nieodpłatnie.

Cechy umowy przekazania gospodarstwa rolnego nie są wymieniane jednolicie. W mniejszości są poglądy, że umowa ta ma cechy darowizny, gdyż w relacji między stronami występuje *causa donandi*, nawet wtedy, gdy rolnik przekazuje gospodarstwo rolne celem uzyskania emerytury. O nieodpłatnym charakterze przysporzenia w majątku następcy decyduje to, że rolnik nie uzyskuje od następcy żadnego ekwiwalentu w zamian za swoje świadczenie (emeryturę lub rentę rolnik otrzymuje od państwa).

Za dominujące trzeba uznać jednak stanowisko, że umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy ma charakter rozporządzający, nieodpłatny, ale rolnik nie zawiera jej *causa donandi* lecz *causa obligandi* lub *causa solvendi*, ponieważ nie muszą go łączyć z następcą jakieś więzi emocjonalne, a czynności

dokonywać nie po to, by dokonać przysporzenia w majątku następcy, lecz by uzyskać świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Niektórzy przedstawiciele nauki nie wykluczają stosowania do tej umowy *per analogiam* przepisów o darowiznie, z zastrzeżeniem jednak, że w większości nie da się ich zastosować do umowy przekazania gospodarstwa rolnego ze względu na specjalnie dla niej stworzoną regulację prawną albo ich sprzeczność z jej konstrukcją. Czasami dostrzega się więcej podobieństw między umową przekazania gospodarstwa rolnego następcy z umową dożywocia niż z umową darowizny.

Wyraźny jest też spór, czy wartość gospodarstwa rolnego uzyskanego przez następcę na podstawie umowy jego przekazania następcy zawartej na podstawie ustawy z 1977 r. i z 1982 r. podlega przewidzianym przez prawo spadkowe doliczeniom (na poczet schedy spadkowej - art. 1039 k.c. oraz do substratu zachowku - art. 993 k.c.).

W orzecznictwie w odniesieniu do umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy zawieranej w reżimie ustawy z 1977 r. w zasadzie jednolicie przyjmowano, że nie jest ona rodzajem darowizny lecz samodzielnie uregulowanym typem umowy, do której nie stosuje się przepisów o darowiznie. W uchwale z 31 lipca 1979 r., III CZP 41/79 (OSNC 1979, nr 12, poz. 238), dostrzegając rozbieżności w doktrynie co do charakteru prawnego ocenianej umowy, Sąd Najwyższy przyjął, że ma ona charakter cywilnoprawny, dwustronny, a znajdują do niej zastosowanie, oprócz szczegółowych przepisów jej dotyczących, ogólne przepisy o czynnościach prawnych oraz o umowach (np. co do ważności tej umowy).

W uchwale z 16 lipca 1980 r., III CZP 44/80 (OSNC 1981, nr 2-3, poz. 24), Sąd Najwyższy podkreślił, że umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy zawarta na podstawie ustawy z 1977 r. wywołuje skutki rzeczowe (prowadzi do przeniesienia własności gospodarstwa rolnego) i – ze względu na swój cel (uzyskanie przez przekazującego gospodarstwo rolne rolnika świadczenia z ubezpieczenia społecznego) – różni się od innych umów prowadzących do tożsamego skutku (np. darowizny). Wspólną cechą umowy przekazania gospodarstwa rolnego i umowy darowizny Sąd Najwyższy dostrzegł wyłącznie

w nieodpłatności świadczenia na rzecz następcy. Wskazał przy tym, że chociaż ta właściwość łączy darowiznę i umowę przekazania gospodarstwa rolnego następcy, to inna jest *causa* świadczenia: przy darowiznie to klasyczna *causa donandi*, natomiast przy umowie przekazania gospodarstwa rolnego następcy cel socjalny - zapewnienie rolnikowi przekazującemu gospodarstwo rolne emerytury z ubezpieczenia społecznego oraz zapewnienie dalszego prowadzenia gospodarstwa rolnego przez młodą osobę. Podobieństwo między analizowanymi umowami, lecz brak ich tożsamości, pozwala w kwestiach nieuregulowanych w przepisach o umowie przekazania gospodarstwa rolnego następcy na odpowiednie stosowanie tylko niektórych przepisów o umowie darowizny. Sąd Najwyższy podkreślił, że umowa przekazania gospodarstwa rolnego i umowa darowizny mają status autonomiczny, a zatem od woli stron (i rezultatu, jaki zamierzają osiągnąć) zależy, która z tych umów stanie się podstawą świadczenia w postaci przeniesienia własności gospodarstwa rolnego.

Na te same różnice między obu umowami Sąd Najwyższy wskazał także w uchwałach z 19 lutego 1991 r., III CZP 4/91 (OSNCP 1991, nr 8-9, poz. 103), z 25 marca 1992 r., III CZP 19/92 (OSNCP 1992, nr 9, poz. 163), z 14 października 1992 r., III CZP 125/92 (OSNCP 1993, nr 4, poz. 58) i z 8 września 1993 r., III CZP 121/93 (OSNC 1994, nr 5, poz. 97), wyprowadzając z ich odmienności podmiotowych, przedmiotowych oraz wymagań co do formy konkluzję, że tylko umowie przekazania gospodarstwa rolnego następcy właściwa jest cecha polegająca na zapewnieniu zbywcy świadczeń od państwa.

W uchwale siedmiu sędziów z 25 listopada 2005 r., III CZP 59/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 79, Sąd Najwyższy, po przeanalizowaniu wypowiedzi orzecznictwa i doktryny oraz po porównaniu konstrukcji umowy darowizny i przekazania gospodarstwa rolnego następcy, uznał, że umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy przewidziana ustawą z 1977 r. nie jest rodzajem umowy darowizny.

2.5. Nieco inaczej postrzegano charakter umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy zawieranej na podstawie ustawy z 1982 r. W postanowieniu z 18 kwietnia 2008 r., II CSK 647/07 (Lex nr 518174), rozstrzygając kwestię

przynależności gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie ustawy z 1982 r. do majątku odrębnego następcy lub wspólnego z małżonkiem, Sąd Najwyższy stwierdził, że stanowisko co do tego, czy do umowy przekazania gospodarstwa rolnego należy stosować *per analogiam* przepisy o darowiznie zajęte w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 25 listopada 2005 r., III CZP 59/05 (OSNC 2005, nr 5, poz. 79), jest nieaktualne na gruncie ustawy z 1982 r. Z przepisów tej ustawy wynika bowiem, że przekazanie własności gospodarstwa rolnego odbywa się w drodze nieodpłatnej umowy przeniesienia własności, dla której obowiązuje forma aktu notarialnego. Taka konstrukcja umowy jest zbieżna z ustaloną w art. 888 § 1 k.c. konstrukcją darowizny. W konsekwencji do umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy zawartej na podstawie ustawy z 1982 r. należy stosować przepisy o darowiznie.

Odmienność regulacji przekazania gospodarstwa rolnego następcy na podstawie ustawy z 1977 r. oraz ustawy z 1982 r., decydująca o dopuszczalności stosowania do umów przekazania gospodarstwa rolnego zawieranych pod rządami ustawy z 1982 r. przepisów o darowiznie *per analogiam*, gdy tymczasem nie było to dopuszczalne w odniesieniu do umów zawieranych w reżimie prawnym ustawy z 1977 r., została przez Sąd Najwyższy zaakcentowana także w postanowieniu z 30 stycznia 2009 r., II CSK 450/08 (Lex nr 599753) i w uchwale z 16 maja 2012 r., III CZP 20/12 (OSNC 2012, nr 11, poz. 26). W najnowszej wypowiedzi na temat relacji między umową przekazania gospodarstwa rolnego a umową darowizny (uchwała z 28 listopada 2012 r., III CZP 68/12, OSNC 2013, nr 5, poz. 59), Sąd Najwyższy przyjął jednak, że także umowa przekazania gospodarstwa rolnego zawarta na podstawie ustawy z 1982 r. jest odrębną od darowizny umową nazwaną, uregulowaną poza kodeksem cywilnym, do której nie mają zastosowania przepisy o darowiznie ani wprost, ani w drodze analogii. Nieodpłatność świadczenia nie jest bowiem dominującą cechą tej umowy, odmiennie niż dla darowizny.

2.6. W podsumowaniu tego wątku trzeba stwierdzić, że wnioski o podobieństwie umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy do umowy darowizny nie powinny być formułowane na podstawie samego tylko zbliżenia formy przewidzianej dla zawarcia tych umów, co nastąpiło zresztą dopiero w ustawie z 1982 r. Tę decyzję ustawodawcy należy zresztą tłumaczyć nie tyle

wolą uczynienia umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy jakimś rodzajem umowy darowizny, co potrzebą ustalenia jednolitych co do formy reguł obrotu nieruchomościami, przy założeniu, że notariusz sporządzający umowę ma wyższe kwalifikacje do kontroli przesłanek jej zawarcia niż osoba piastująca funkcję organu administracji.

Skoro ustawodawca zdecydował się wprowadzić umowę przekazania gospodarstwa rolnego następcy (umowę z następcą) do systemu prawnego obok innych umów, na podstawie których zainteresowany mógł spowodować przeniesienie na inną osobę w drodze czynności *inter vivos* własności lub tylko posiadania należącej do niego nieruchomości rolnej lub całego gospodarstwa rolnego, a w ustawie z 1977 r. przewidział dla tej umowy specyficzną konstrukcję prawną, różną od konstrukcji sprzedaży, darowizny, dożywocia, to nie sposób utożsamiać umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy z tymi umowami uregulowanymi w kodeksie cywilnym, w tym i z umową darowizny.

Umowa przekazania gospodarstwa rolnego mogła być zawarta przez rolnika z następcą, którym – w reżimie prawnym ustalonym ustawami z 1977 r. i z 1982 r. – mogła być wyłącznie osoba mająca cechy sprecyzowane wyżej (pkt 2.1 i 2.2), albo - w braku takiej osoby lub braku po jej stronie woli zawarcia umowy przekazania gospodarstwa rolnego – Skarb Państwa. Przedmiot świadczenia w umowie przekazania gospodarstwa rolnego następcy nie mógł być swobodnie określony przez rolnika, gdyż przepisy ustawy wymagały, by przekazaniu następcy podlegały wszystkie prowadzone przez niego gospodarstwa rolne i w całości.

Następca rolnika w wyniku zawarcia z nim umowy przekazania gospodarstwa rolnego uzyskiwał nie tylko przysporzenie w postaci praw do tego zespołu składników majątkowych, które składały się na przekazane mu gospodarstwa, ale przejmował także odpowiedzialność za długi związane z jego prowadzeniem. O tym, jaka była rzeczywista wysokość przysporzenia uzyskanego przez następcę w związku z wykonaniem umowy przez rolnika decydować musiała zatem relacja między aktywami w przekazanym mu gospodarstwie i zobowiązaniami wynikającymi z jego prowadzenia, które musiał zaspokoić.

W związku z zawarciem umowy darowizny na obdarowanym nie ciążyła żadne

obowiązki świadczenia na rzecz darczyńcy, gdy tymczasem następca jako przejmujący gospodarstwo rolne ma pewne obowiązki względem rolnika. Uprawnieniem rolnika było bowiem zachowanie dla siebie i rodziny pewnego areалу lub także zabudowań, a następca musiał znosić korzystanie z nich przez rolnika i jego bliskich pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym.

Pomiędzy osobami zawierającymi umowę przekazania gospodarstwa rolnego na podstawie ustawy z 1977 r. nie musiały istnieć takie relacje emocjonalne, które by przemawiały za działaniem rolnika z zamiarem uczynienia na rzecz przejmującego gospodarstwo nieodpłatnego przysporzenia kosztem swego majątku. Taki zamiar mógł być przez rolnika zrealizowany przez zawarcie umowy darowizny z dowolnie wybraną osobą, posiadającą jednak kwalifikacje wymagane do nabycia nieruchomości rolnych. Celem działania rolnika zawierającego umowę przekazania gospodarstwa rolnego następcy było uzyskanie świadczeń emerytalnych w związku z zaprzestaniem pracy w gospodarstwie rolnym. Co do zasady zatem, umowie tej nie należy przypisywać *causa donandi* lecz *causa obligandi*. O ile darowiznę można odwołać, to umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy, ważnie zawarta w reżimie ustawy z 1977 r., przez długi czas była nierozwiązywalna. Taka możliwość stworzona została dopiero w przepisach ustaw z 1982 r. i z 1990 r. Objęcie zakresem regulacji zezwalającej na rozwiązanie umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy w razie uporczywego postępowania wobec rolnika w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego nie tylko samego następcy lecz i jego bliskich oraz spadkobierców, objaśniane było tym, że jednym z celów umowy nieodpłatnego przekazania gospodarstwa rolnego następcy jest zapewnienie rolnikowi nie tylko bytu materialnego, ale i także dobrego traktowania na starość (por. szerzej uzasadnienia uchwał Sądu Najwyższego z 14 października 1992 r., III CZP 125/92, OSNC 1992, nr 3, poz. 58; z 25 marca 1992 r., III CZP 19/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 163, z 8 września 1993 r., III CZP 121/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 97).

Zestawienie kolejno obowiązującej regulacji prawnej dotyczącej umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy wskazuje na to, że przepisy o tej umowie wyraźnie ewoluowały w kierunku zbliżenia jej konstrukcji do umowy dożywocia, która jest umową wzajemną i odpłatną, a świadczenie wykonywane

w jej wykonaniu nie jest czynione pod tytułem darmym (por. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z 25 marca 1992 r., III CZP 19/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 163, z 8 września 1993 r., III CZP 121/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 97).

3. W art. 1039 k.c. ustawodawca odwołuje się do pojęcia używanego w systemie prawa cywilnego na oznaczenie konkretnego typu umowy, nie zaś do cech możliwych do przypisania – z punktu widzenia znaczenia dla majątku wierzycieli – świadczeniom spełnianym przez zobowiązanych w wykonaniu różnych umów (np. bezpłatne przysporzenie, do którego wyraźnie odwołuje się w art. 889 k.c.). Rodzi to pytanie, czy zaliczeniu na schedę spadkową podlegają tylko świadczenia spełnione przez spadkodawcę na rzecz uczestniczących w dziale spadku zstępnych i małżonka w wykonaniu umowy darowizny, czy także świadczenia spełnione w wykonaniu umowy o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy, która – jak powiedziano wyżej – nie jest darowizną, lecz co najwyżej może mieć jakieś cechy tej umowy.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego rysuje się tendencja do szerokiego wykładnia użytego w art. 1039 § 1 k.c. pojęcia „darowizna” i obejmowania nim nie tylko umów darowizny w rozumieniu art. 888 § 1 k.c. W postanowieniu z 23 października 1975 r., III CRN 281/75 (OSNC 1976, nr 10, poz. 212) Sąd Najwyższy przyjął, że na poczet schedy spadkowej zalicza się również wartość nieruchomości uzyskanej przez spadkobiercę wskutek ustawowego uwłaszczenia, o ile wcześniej wszedł on w posiadanie takiej nieruchomości w okolicznościach uzasadniających tezę, że przeniesienie posiadania zostało dokonane na poczet schedy spadkowej. Tak samo ocenił tę kwestię Sąd Najwyższy w uchwale z 7 grudnia 1983 r., III CZP 60/83 (OSNC 1984, nr 7, poz. 108). W obu tych przypadkach u podstaw nabycia własności nieruchomości z mocy samego prawa leżało przeniesienie przez spadkodawcę posiadania nieruchomości rolnej na przyszłego spadkobiercę w drodze nieformalnej umowy, gdyż ustawa z 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 27, poz. 250) prowadziła do usankcjonowania stanów faktycznych będących konsekwencją nieformalnie zawartych umów sprzedaży, darowizny, działu spadku, zaś art. 9 tej ustawy stanowił, że nabycie nieruchomości, którą rolnik objął w posiadanie na podstawie umowy darowizny zawartej bez prawem przewidzianej

formy, nie narusza przepisów kodeksu cywilnego o zaliczaniu darowizn na poczet schedy spadkowej.

W postanowieniu z 24 stycznia 2002 r., III CKN 503/00 (Lex nr 53147), Sąd Najwyższy stwierdził jednak, że oprócz darowizn zaliczeniu na schedę spadkową podlegają wszelkie korzyści uzyskane przez spadkobiercę od spadkodawcy, a w wyliczeniu takich korzyści wymienił także wartość gospodarstwa rolnego przekazanego spadkobiercy - następcy na podstawie umowy zawartej na podstawie ustawy z 1977 r.

W postanowieniu z 9 grudnia 2010 r., III CSK 39/10 (Lex nr 53147), Sąd Najwyższy stwierdził, że zaliczeniu na schedę spadkową podlegają wszelkie przysporzenia dokonane przez spadkodawcę pod tytułem darmym na rzecz spadkobiercy, z zastrzeżeniem, że dla uznania, iż między spadkodawcą a jego spadkobiercą miała miejsce darowizna zaliczalna na schedę spadkową musi jednak dojść do transferu określonego prawa z majątku spadkodawcy do majątku spadkobiercy na poczet schedy spadkowej. Ten kierunek wykładni został podtrzymany w postanowieniu Sądu Najwyższego z 23 listopada 2012 r., I CSK 217/12 (Lex nr 738107), w którym Sąd Najwyższy przyjął, że użyte w art. 1039 § 1 k.c. określenie „darowizna” nie oznacza tylko przysporzenia w ramach umowy darowizny, ale należy przez nie rozumieć wszelkie przysporzenia dokonane pod tytułem darmym, chyba że chodzi o przysporzenia, o których mowa w art. 1039 § 3 k.c., lub gdy świadczona korzyść nie jest wymierna, przybierając postać pracy lub usługi dokonywanej w ramach pomocy w rodzinie. O tym, że usługi świadczone na rzecz przyszłego spadkodawcy nie mogą być traktowane jak darowizna zaliczalna na poczet schedy spadkowej Sąd Najwyższy wypowiedział się też w postanowieniu z 6 marca 2002 r., V CKN 876/00 (Lex nr 55164).

4. Prawo spadkowe przewiduje zaliczanie darowizn nie tylko na schedę spadkową zstępnych i małżonka przy dziedziczeniu ustawowym, lecz również przy obliczaniu wysokości należnego uprawnionym zachowku (art. 993 k.c.). Pojęcie „darowizna” użyte zarówno w art. 1039 k.c., jak i art. 993 k.c., powinno być wykładane tak samo.

Wypowiedzi nauki na temat rodzaju świadczeń z majątku spadkodawcy

zaliczalnych na poczet zachowku uprawnionym do niego są zróżnicowane. Według jednego poglądu, art. 993 k.c. dotyczy wyłącznie świadczenia uzyskanego w wykonaniu umowy darowizny jako jednej z umów nazwanych, a według przeciwnego - art. 993 k.c. ma zastosowanie do wszystkich świadczeń pod tytułem darmym. Stanowisko kompromisowe zakłada, że odpowiedzi na pytanie o zaliczenie przysporzenia na poczet substratu zachowku należy dokonać z uwzględnieniem skutku spowodowanego przez dokonaną czynność w majątku spadkodawcy i uprawnionego do zachowku, a nie według formalnych cech konstrukcyjnych samej czynności.

Gdy chodzi o umowę przekazania gospodarstwa rolnego następcy (umowę z następcą), to dostrzegając jej odrębność od umowy darowizny, w nauce podkreśla się czasem, że co do skutków bardzo zbliża się ona do umowy darowizny, a to sprawia, że wartość gospodarstwa rolnego otrzymanego przez następcę należy doliczać do wartości substratu zachowku i na poczet zachowku następcy, zgodnie z art. 993 k.c. (art. 996 k.c.) stosowanym wprost albo *per analogiam*. Przeciwnicy tego stanowiska twierdzą, że zaliczeniu na poczet substratu zachowku podlegają wyłącznie darowizny, a umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy nie jest darowizną. Czasami pogładowi temu towarzyszy zastrzeżenie, że osoba, której przekazano gospodarstwo rolne powinna jego wartość zaliczyć na poczet substratu własnego zachowku.

W orzecznictwie dostrzegalna jest tendencja, by zakres przysporzeń zaliczalnych na poczet zachowku (art. 993 k.c.) wyznaczać zbieżnie z zakresem przysporzeń zaliczalnych na poczet schedy spadkowej (art. 1039 § 1 k.c.). Jej wyrazem jest pogląd, że doliczaniu na potrzeby ustalenia wysokości substratu zachowku podlega wartość nieruchomości, której posiadanie spadkobierca nabył od spadkodawcy, natomiast prawo własności do niej uzyskał wskutek uwłaszczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2011 r., III CSK 77/11, Lex nr 1162686).

Problem doliczania do substratu zachowku wartości gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie ustawy z 1977 r. był rozważany przez Sąd Najwyższy w uchwale z 19 lutego 1991 r., III CZP 4/91 (OSNC 1991, nr 8-9, poz. 103), w której Sąd ten uznał, że wartości gospodarstwa rolnego

w analizowanej sytuacji nie dolicza się do substratu zachowku, bowiem mimo licznych zmian, jakim z biegiem czasu podlegała regulacja umowy przekazania gospodarstwa rolnego, wciąż ma ona autonomiczny charakter względem umowy darowizny. Umowa ta ma niejednorodny charakter, ponieważ jej regulacja prawna zawiera elementy prawa administracyjnego, cywilnego i ubezpieczeniowego. Te okoliczności uniemożliwiają traktowanie jej tak samo jak darowizny na potrzeby wyliczenia substratu zachowku.

Kontynuacją tej linii orzecznictwa jest uchwała z 21 czerwca 2012 r., III CZP 29/12 (OSNC 2013, nr 1, poz. 7), w której Sąd Najwyższy przyjął, że przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie ustawy z 1982 r., o czym decyduje odmiennosc umowy przekazania gospodarstwa rolnego od umowy darowizny. Zdaniem Sądu Najwyższego, art. 993 k.c. posługując się pojęciem „darowizna” odwołuje się do tak nazwanej umowy uregulowanej w art. 888 i n. k.c., a nie każdej czynności prawnej pod tytułem darmym. Nie jest także dopuszczalne skorzystanie w tym przypadku z wykładni funkcjonalnej art. 993 i 994 k.c., która mogłaby prowadzić do odmiennych rezultatów, ani zastosowanie art. 993 i 994 k.c. *per analogiam* do umowy przekazania gospodarstwa rolnego. Dla umowy przekazania gospodarstwa rolnego cecha nieodpłatności ma drugorzędne znaczenie, gdyż do jej *essentialia negotii* należą przede wszystkim: ograniczony krąg podmiotów, którym gospodarstwo można przekazać; praca osoby otrzymującej gospodarstwo w tym gospodarstwie oraz konieczność przekazania gospodarstwa rolnego dla otrzymania świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Sąd Najwyższy zauważył też, że mimo znanych kontrowersji co do możliwości traktowania umowy przekazania gospodarstwa rolnego w prawie spadkowym tak jak darowizny, ustawodawca nie zdecydował się na interwencję i zmianę art. 993 k.c., choć mógł to uczynić, gdy regulował doliczanie do substratu zachowku wartości zapisów windykacyjnych. Brak jego działań należy uznać za akceptację dla odmiennosci umowy przekazania gospodarstwa rolnego oraz darowizny, także w kontekście doliczania świadczeń do substratu zachowku.

5. W podsumowaniu powyższego trzeba stwierdzić, że umowa darowizny

i umowa przekazania gospodarstwa rolnego następcy to umowy nazwane, mające pewne cechy wspólne, ale też różniące się od siebie w istotny sposób. Konstrukcja umowy o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy ewoluowała wraz z kolejnymi aktami prawnymi regulującymi system emerytalny rolników w kierunku stopniowego rozszerzenia swobody rolnika – zbywcy w kształtowaniu warunków umowy z nabywcą, ale treść wzajemnych praw i obowiązków, jakie mogły dla siebie przewidzieć strony tej umowy decydowały o jej jeszcze wyraźniejszym zbliżeniu do umowy dożywocia.

Wyżej już powiedziano, że brak jest podstaw do odmiennego traktowania umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy na gruncie art. 993 i art. 1039 § 1 k.c., a – wobec odrębności umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy zawartej w reżimie ustawy z 1977 r. w stosunku do umowy darowizny – argumenty przytoczone przez Sąd Najwyższy w uchwale z 21 czerwca 2012 r., III CZP 29/12 (OSNC 2013, nr 1, poz. 7) za stanowiskiem o niezaliczaniu wartości gospodarstwa przekazanego przez rolnika następcy umową zawartą w reżimie ustawy z 1982 r. na poczet zachowku należnego następcy (spadkobiercy) pozostają aktualne także w odniesieniu do problemu zaliczania wartości takiego gospodarstwa na poczet schedy spadkowej (art. 1039 § 1 k.c.).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.